

Bir şey zâtî olsa, onun zıddı o zâta ârız olamaz.

Bir şey zâtî olsa, onun zıddı o zâta ârız olamaz. Çünkü içtimaü’z-zıddeyn olur; o da muhâldir. İşte bu sırra binaen, madem kudret-i İlâhiye zâtiyedir ve Zât-ı Akdesin lâzım-ı zarurîsidir. Elbette, o kudretin zıddı olan acz, o Zât-ı Kadîre ârız olması mümkün olmaz.

“Bu öyle bir kaidedir ki, insan onu gerçekten idrak ettiğinde sanki bir hazineye ulaşmış gibi sevinir; çünkü bu kaide, kâinattaki fillerin kolaylığını, öldükten sonra dirilmenin aklî hikmetini ve bir işin diğer bir işe neden asla mâni olmadığını apaçık izah eden son derece derin ve muazzam bir hakikati önümüze koyar.”

Zâtî Olan Şeye Zıddı Yaklaşamaz

Bir şey **zâtî** ise, yani varlığının bizzat kendisinden geliyorsa, onun **zıddı** ona sonradan ilişemez. Çünkü bir şeyde hem bir sıfat hem de onun zıddı aynı anda bulunursa, buna “**ictima-i zıddeyn**” denir ki bu aklen **imkânsızdır**.

Buna karşılık, bir şey **arızî** ise, yani sonradan kazanılmışsa, zıddı ona her an gelebilir. Bu kaideyi herkesin anlayacağı misallerle görelim.

Zâtî ve Arızî Arasındaki Fark

Güneşin ışığı, bir derece zatidir, kendi varlığından gelir. Bu yüzden karanlık güneşe yanaşamaz. Güneş varken karanlık olmaz. Ama bir **ampulün ışığı** arızîdir. Elektrik kesildiği anda zıddı olan karanlık gelir. Çünkü ışık zatından değildir.

Güneşin sıcaklığı bir derece zatîdir. Bu yüzden zıddı olan soğukluk ateşe yaklaşamaz. Ama **kalorifer peteği** arızidir çünkü dışarıdan ısı alır. Kombi durdu mu, soğuk hemen gelir.

Altının parlaklığı bir derece zâtî olduğundan, solma ve kararma onlara arız olamıyor. Zira bir şey zâtî olduğunda, onun zıddı ona arız olamaz. **Cilalanmış** bir eşyanın parlaklığı ise arızî (sonradan) olduğundan, solmaya ve kararmaya mahkûmdur. Parlaklığın zıttı olan matlık, o eşyaya yaklaşır ve onu soldurur.

Dünyanın dönmesi, kâinat düzeni içinde bir derece zâtî gibidir. Bu yüzden dönmenin zıddı olan hareketsizlik ona arız olamaz.

Ama **bir topacın dönmesi** arızîdir; itince döner. Ama bırakınca durur ve zıddı olan

hareketsizlik topaca arız olabilir.

Denizin ıslaklığı zatîdir. “Kuru deniz” olmaz. Ama **yere dökülen su** arızîdir; güneş çıkar, rüzgâr eser, kurur.

Canlı bir kalbin atması, hayat devam ettiği sürece zatî gibidir. Kalp attıkça hayat sürer. Ama bir **saatin çalışması** arızîdir; pili biter, zıddı olan durma hâli ortaya çıkar.

Demek ki: **Zâtî olan şeyde zıddına yer yoktur. Arızî olan şey, zıddını her an kabul eder.**

Bu Hakikat Allah’ın Sıfatlarında Ne Demektir?

Cenâb-ı Hakk’ın sıfatları **zatîdir**; yani başkasından alınmış, sonradan kazanılmış, varlığına eklenmiş değildir. O’nun zatıyla kaimdir, ezelîdir, ebedîdir. Bu yüzden Allah’ın sıfatlarına **zıtları asla yanaşamaz.**

Zâtî Sıfatlar ve Zıtlarının İmkânsızlığı

Hayat, Allah’ın zatî bir sıfatıdır.

Bu yüzden zıddı olan **ölüm**, Allah’a asla yaklaşamaz. Allah ezelî ve ebedîdir; yokluk O’nun hakkında düşünülemez.

اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ

Allah’tan başka hiçbir ilâh yoktur. O daima Hayydır, bütün varlığın idaresini yürüten Kayyumdur. (Bakara, 2/255)

İlim, Allah’ın zatî sıfatıdır.

Bu sebeple zıddı olan **cehalet**, yani bilmemek, Allah’a arız olamaz. O, her şeyi ezelden ebede bilir.

وَأَنَّ اللَّهَ قَدْ أَحَاطَ بِكُلِّ شَيْءٍ عِلْمًا

Allah’ın ilmiyle de her şeyi kuşattığını bilersiniz. Talâk Sûresi 12. Ayet

Görmek, Allah'ın zatî sıfatıdır.

Bu yüzden zıddı olan **görememek**, Allah hakkında muhaldir. O, her şeyi aynı anda ve eksiksiz görür.

وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ

O, her şeyi işitir ve görür. *Şûrâ Sûresi 11. Ayet*

İşitmek, Allah'ın zatî sıfatıdır.

Zıddı olan **işitememek** Allah'a yaklaşamaz. En gizli sesleri, hatta kalpten geçenleri bile işitir.

إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ

Şüphesiz ki, Sen hem işitir hem bilirsin" *Bakara Sûresi 127. Ayet*

Güzellik (cemal), Allah'ın zatî bir sıfatıdır.

Bu sebeple zıddı olan **çirkinlik**, Allah'a nispet edilemez. Her türlü kemâl ve güzellik O'ndandır.

وَلِلَّهِ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ

"En güzel isimler Allah'ındır." *(A'râf, 7/180)*

Kudret, Allah'ın zatî sıfatıdır.

Zıddı olan **âcizlik** Allah'a arız olamaz. O'nun kudreti sınırsızdır; büyük-küçük, az-çok fark etmez.

إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

Allah şüphesiz her şeye kadirdir. *Bakara Sûresi 20. Ayet*

İrade, Allah'ın zatî bir sıfatıdır.

Bu sebeple zıddı olan **mecburiyet, çaresizlik veya iradesizlik**, Allah'a arız olamaz. O, dilediğini dilediği şekilde yapar; hiçbir şey O'nu zorlayamaz ve iradesine kayıt koyamaz.

إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ

“O’nun emri, bir şeyi dilediği zaman ona sadece ‘Ol!’ demesidir; o da hemen oluverir.” (Yâsîn, 36/82)

Allah'ın hayatı, ilmi, görmesi, işitmesi, iradesi ve kudreti **zatî** olduğu için; bunların zıtları olan **ölüm, bilememek, görememek, işitememek, mecburiyet ve âcizlik** Allah'a arız olamaz. Kur'ân ayetleri, Allah'ın **mutlak kemâl sahibi, eksiklikten tamamen münezzeh** olduğunu açıkça ilan etmektedir.

Ve madem bir şeyde mertebelerin bulunması, o şeyin içinde zıddının tedahülü iledir. Meselâ ziyanın kavî ve zayıf gibi mertebeleri, zulmetin müdahalesi ile; ve hararetin ziyade ve aşağı dereceleri, soğuğun karışması ile; ve kuvvetin şiddet ve noksan miktarları, mukavemetin karşılaması ve mümânaatiyledir. Elbette o kudret-i zâtiyede mertebeler bulunmaz. Bütün eşyayı, birtek şey gibi icad eder. Yedinci Şua

Ve madem bir şeyde mertebelerin bulunması, o şeyin içinde zıddının tedahülü iledir. Meselâ ziyanın kavî ve zayıf gibi mertebeleri, zulmetin müdahalesi ile; ve hararetin ziyade ve aşağı dereceleri, soğuğun karışması ile; ve kuvvetin şiddet ve noksan miktarları, mukavemetin karşılaması ve mümânaatiyledir. Elbette o kudret-i zâtiyede mertebeler bulunmaz. Bütün eşyayı, birtek şey gibi icad eder. Yedinci Şuâ

Mertebelerin Kaynağı: Zıddın Müdahalesi

Bir şeyde **dereceler ve mertebeler** varsa, bu mutlaka o şeyin içine **zıddının karışmasından** kaynaklanır. Zıt ne kadar karışırsa, asıl şey o kadar azalır; zıt ne kadar çekilirse, asıl şey o kadar kuvvetlenir.

Meselâ:

- **Işık**, karanlıkla karşılaşınca kuvvetli-zayıf gibi derecelere ayrılır. Tam karanlıkta ışık çok görünür; yarı karanlıkta orta görünür; gündüz ise fark edilmez.
- **Sıcaklık**, soğukla karıştığı için az-çok olur. Soğuk hiç olmasa, “ılık” veya “soğuk” diye bir derece olmazdı.
- **Güzellik**, çirkinlik araya girdiği için farklı seviyelerde görünür. Kusur arttıkça güzellik azalır.
- **Tokluk**, açlığın varlığıyla hissedilir. Açlık olmasa, “biraz tok, çok tok” gibi dereceler de olmazdı.
- **Kuvvet**, karşı kuvvet ve direnç olduğu için ölçülür. Hiçbir engel olmasa, kuvvet zayıf-güçlü diye ayrılmazdı.

Demek ki ortak kaide şudur: **Bir şeyde mertebelerin bulunması, zıddının ona müdahalesi ileldir.**

Zıddı Girmeyen Şeyde Mertebe Olmaz

Eğer bir şeye **zıddı hiç karışamıyorsa**, orada azlık-çokluk, kuvvet-zayıflık, kolay-zor gibi dereceler de olmaz.

Bu kaideyi şimdi **ilâhî kudret** hakkında düşünelim.

1. Hayat Sıfatı

Hayatta mertebe, zıddı olan **ölümün veya yokluğun yaklaşmasıyla** olur. Canlılık azaldıkça “yarı canlı”, “ölmek üzere” gibi dereceler ortaya çıkar. Fakat **Allah’ın hayatı zatîdir**. Zıddı olan **ölüm** Allah’a asla yaklaşamaz.

O hâlde Allah’ın hayatında: Azalma olmaz, artma olmaz, önce-sonra olmaz. **Hayatı mutlak ve mertebesizdir.**

2. İlim Sıfatı

Bilgide mertebe, zıddı olan **bilmemek** karıştığı zaman ortaya çıkar. İnsan: Bir şeyi bilir, bir şeyi az bilir, bir şeyi hiç bilmez. Bu dereceler, **cehaletin müdahalesiyle** oluşur.

Ama **Allah’ın ilmi zatîdir**. Zıddı olan **cehalet** Allah’a yaklaşamaz. O hâlde Allah’ın ilminde mertebe olmaz: Bilip bilmemek yoktur, az-çok yoktur, öğrenme yoktur. **Her şeyi aynı anda, eksiksiz bilir.**

3. Görmek (Basar) Sıfatı

Görmede mertebe, zıddı olan **görememe** karıştığı zaman olur. İnsan: Yakını iyi görür, uzağı zor görür, karanlıkta hiç göremez.

Ama **Allah’ın görmesi zatîdir**. Zıddı olan **görememek** Allah’a arız olamaz. O hâlde Allah’ın

görmesinde mertebe olmaz. Yakın-uzak farkı yoktur, aydınlık-karanlık farkı yoktur, küçük-büyük farkı yoktur. **Her şeyi aynı anda görür.**

4. İşitmek (Sem') Sıfatı

İşitmede mertebe, zıddı olan **işitememe** karıştığı zaman olur. İnsan: Yüksek sesi duyar, fısıltıyı zor duyar, uzaktaki sesi hiç duymaz.

Ama **Allah'ın işitmesi zatîdir**. Zıddı olan **işitememek** Allah'a yaklaşamaz. O hâlde Allah'ın işitmesinde mertebe yoktur: Yüksek-alçak farkı yoktur, açık-gizli farkı yoktur. Ses-niyet farkı yoktur. **Kalpten geçenleri bile işitir.**

5. Güzellik (Cemal) Sıfatı

Güzellikte mertebe, zıddı olan **çirkinlik** karıştığında ortaya çıkar. Bir şey: Çok güzel, az güzel, çirkin olabilir.

Ama **Allah'ın cemali zatîdir**. Zıddı olan **çirkinlik ve noksanlık** Allah'a arız olamaz. O hâlde Allah'ın cemalinde mertebe olmaz: Kusur yoktur, eksilme yoktur, derece yoktur **Mutlak ve sonsuz güzelliştir.**

6. İrade Sıfatı

İradede mertebe, zıddı olan **mecburiyet ve çaresizlik** karışınca olur. İnsan: İsteddiğini yapar, bazısını yapamaz, bazen zorlanır.

Ama **Allah'ın iradesi zatîdir**. Zıddı olan **mecburiyet** Allah'a yaklaşamaz. O hâlde Allah'ın iradesinde mertebe olmaz: Zorlanma yoktur, engel yoktur, tereddüt yoktur **Dilediği olur, dilemediği olmaz.**

7. Kudret Sıfatı

Kudrette mertebe, zıddı olan **âcizlik** karışınca olur. İnsan: Küçük işi yapar, büyük işte zorlanır.

Ama **Allah'ın kudreti zatîdir**. Zıddı olan **âcizlik** Allah'a arız olamaz. O hâlde Allah'ın kudretinde mertebe olmaz: Büyük-küçük farkı yoktur, az-çok farkı yoktur, kolay-zor farkı yoktur **Sonsuz, nihayetsiz kudrettir.**

Bir sıfatta mertebe varsa, zıddı karışmıştır. Allah'ın sıfatlarına zıtları karışamaz çünkü zatidir, zıddı yoktur ki sıfatlarında mertebe olsun. Mertebesiz sıfat ise sonsuzdur.

Bu sebeple: İlmi sonsuzdur, hayatı ebedîdir, kudreti sınırsızdır, görmesi ve işitmesi her şeyi kuşatır. Ve işte bu yüzden: **Bir zerre ile bir kâinat, bir çiçek ile bir bahar, bir insan ile bütün insanlık Allah'ın filleri karşısında birdir.**